

Den moraliska lagen

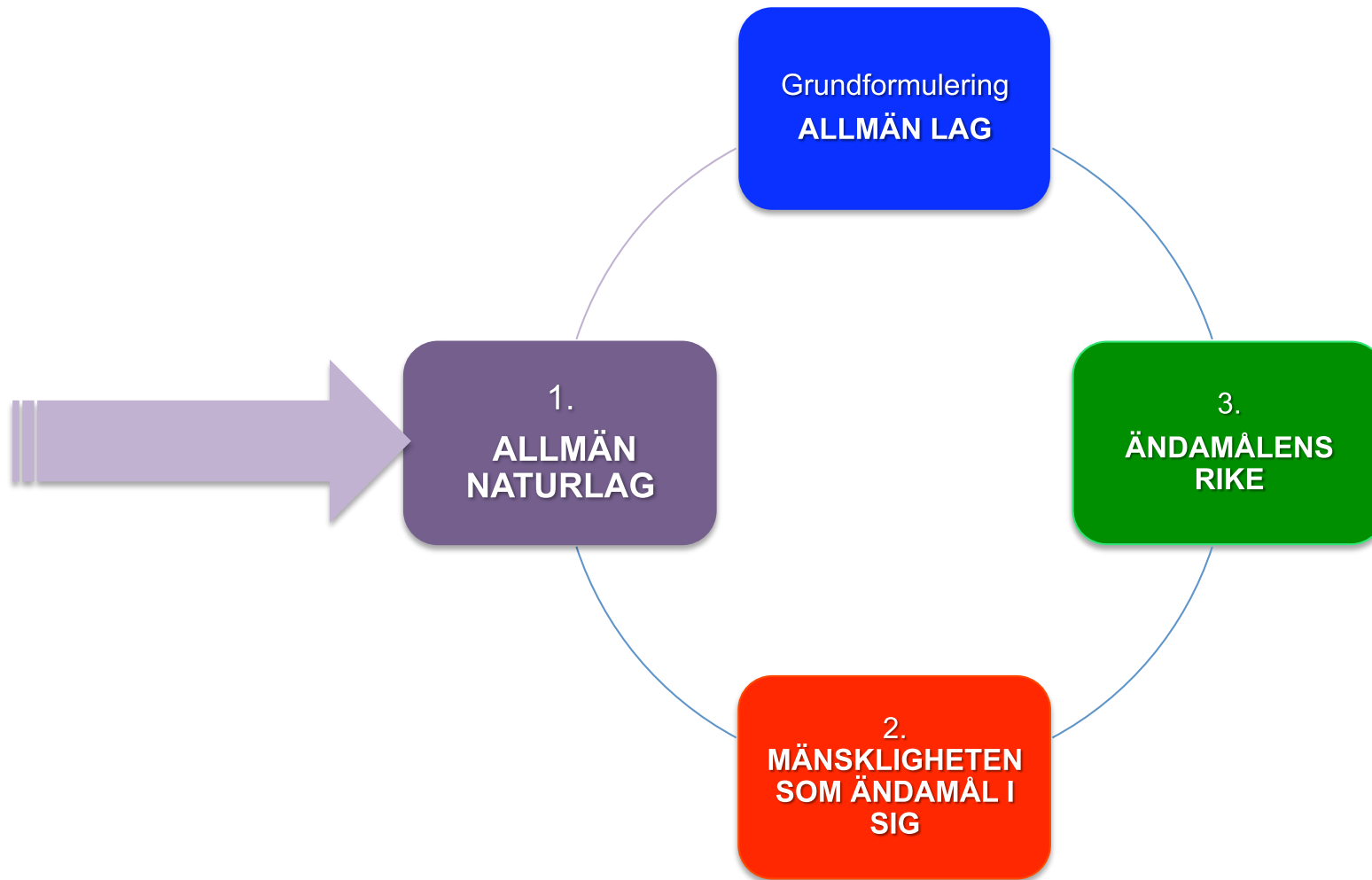

Immanuel Kant

Zeichnung im Schloßmuseum von Tübingen um 1790
Anker für Kant und Geschichte

Kant 3

Det kategoriska imperativet

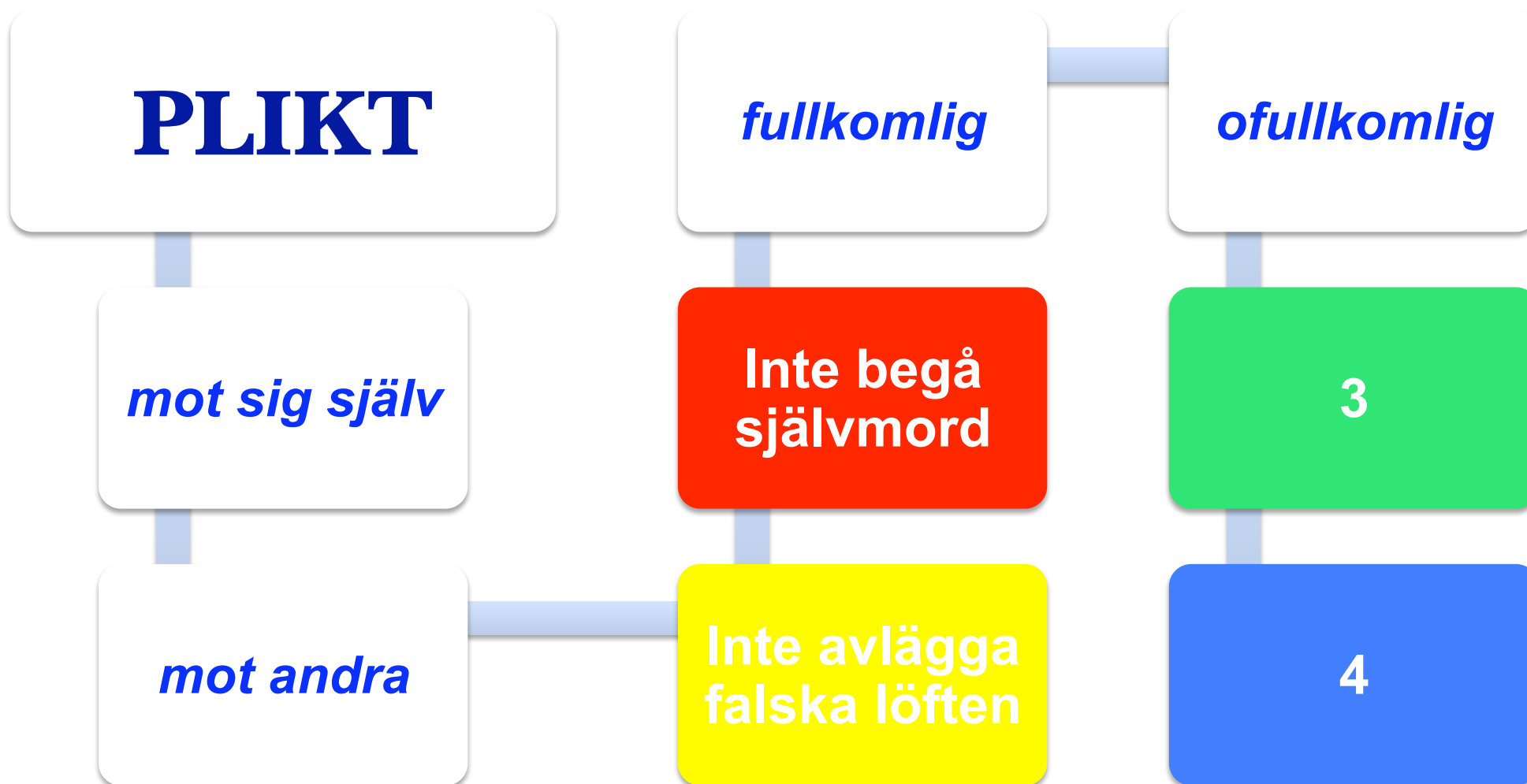
Det kategoriska imperativets test

under naturlagsformuleringen

Kan jag vilja att maximen blir en allmän naturlag?

- ① **Logisk möjlighet** Är maximen överhuvudtaget möjlig som allmän naturlag? Kan man tänka sig den allmänt inrättad som ett naturligt anlag? Eller uppkommer en "tankens motsägelse"?
- ② **Den nödvändiga viljan hos en förnuftig varelse** Är maximen förenlig med sådant viljande? Eller uppkommer en "viljans motsägelse"?

En maxim måste klara både (1) och (2) för att vara moraliskt tillåten

Kants 4 exempel (fortsättning från föregående föreläsning)

PLIKT

*mot sig
själv*

mot andra

fullkomlig

**Inte begå
själv mord**

**Inte avlägga
falska löften**

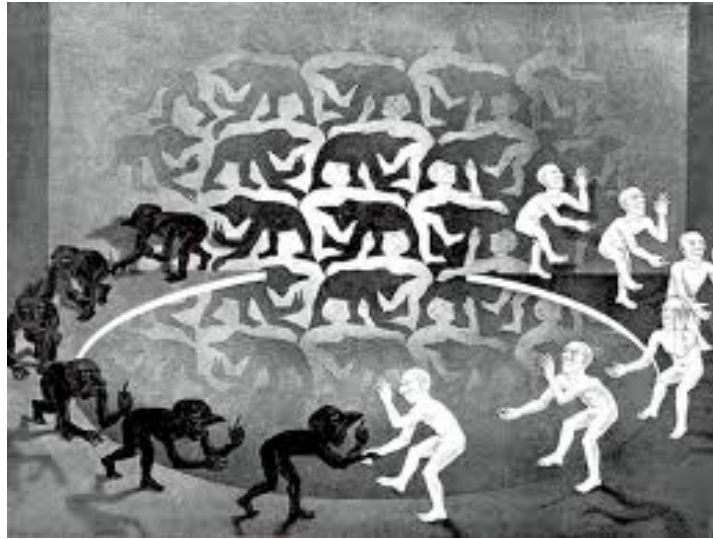
**"Egenkärlekens maxim" är
inte möjlig som naturlag.
En motsägelse uppstår när
man försöker tänka sig denna
maxim allmänt inrättad som
naturligt anlag.**

**"Förinta livet av egenkärlek"
är oförenligt med egen-
kärlekens (teleologiskt)
"sanna bestämmelse" –
"befrämja livet".**

**Maximen "att lova falskt för att
klara sig ur en knipa" är *inte möjlig
som allmän naturlag.* Den upphäver
sin egen förutsättning – att det finns
en fungerande löftesinstitution.
Om maximen blev allmänt inrättad
som naturligt anlag, skulle ingen tro
på löften eller ta dem på allvar.**

Brott mot fullkomliga plikter

Handlingar som bryter mot fullkomliga plikter grundar sig på maximer som är logiskt omöjliga att universalisera.

PLIKT

fullkomlig

ofullkomlig

*mot sig
själv*

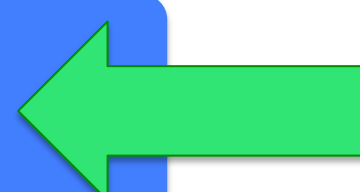
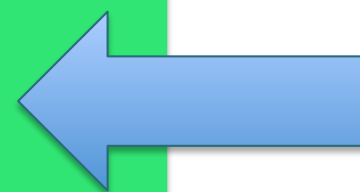
**Inte begå
själv mord**

3

mot andra

**Inte avlägga
falska löften**

4

Ofullkomlig plikt mot den egna personen

Exempel 3

- En person har en naturlig talang som, efter viss odling, skulle göra honom nyttig ”för mångahanda syften”. Men han ägnar sig hellre åt nöjen än att anstränga sig för att utveckla sina naturliga anlag.

MAXIM SOM TESTAS

- Av nöjeslystnad försummar jag odlingen av mina talanger

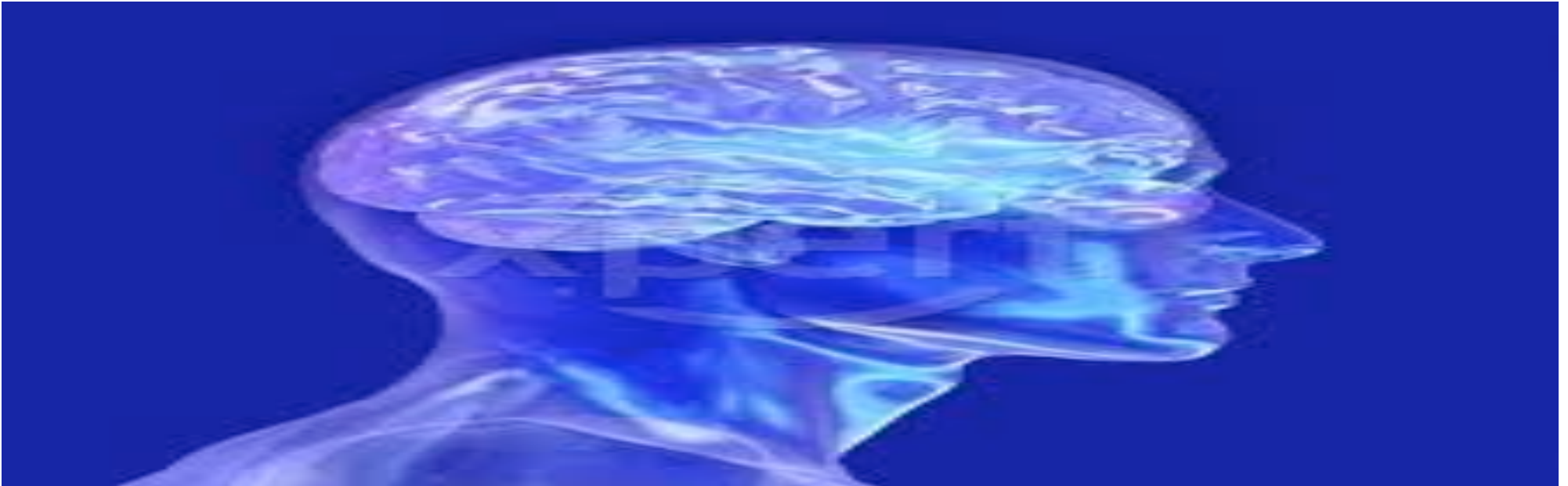

Skulle maximen kunna bli en allmän naturlag?

- Det är **fullt möjligt att tänka sig maximen som allmän naturlag** – ingen ”tankens motsägelse” uppkommer.
- Det finns till och med **verkliga exempel** på en sådan natur där maximen ifråga är förhärskande.
- Men **en förnuftig varelse kan omöjligen vilja** att maximen skall vara lag – en ”viljans motsägelse” uppstår.

”som en förnuftig varelse vill han med nödvändighet att alla hans förmögenheter skall utvecklas eftersom de ju är givna åt honom och kan tjäna honom för alla möjliga syften”

Här förutsätter Kant den analytiska sanningen om förnuftigt viljande:

**DEN SOM VILL MÅLET, VILL
DET NÖDVÄNDIGA MEDLET
FÖR ATT NÅ MÅLET**

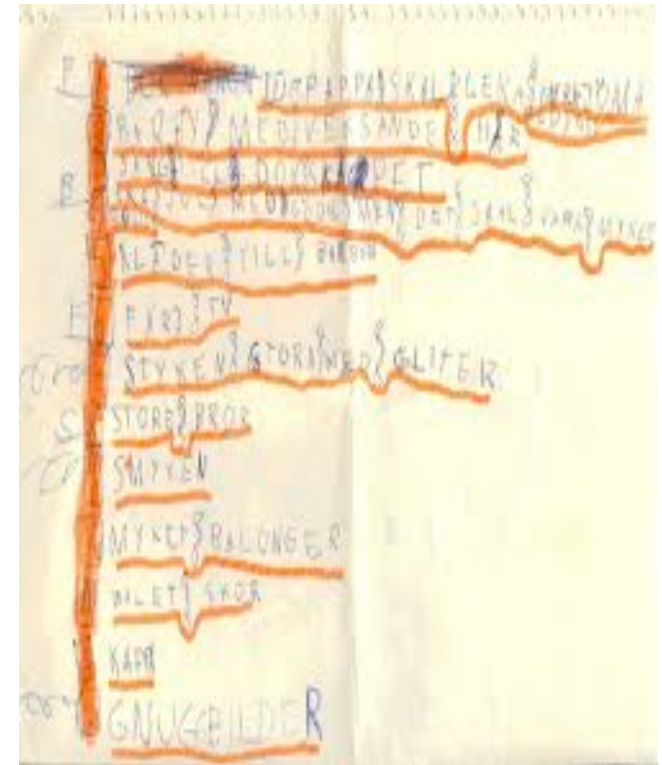
Problem

Den som faktiskt vill målet M...

Den som skulle kunna vilja målet M ("möjligt syfte"), men som de facto inte vill M ("faktiskt syfte")...

OBS!

Kants analytiska sanning handlar om faktiska syften – inte om blott möjliga syften som i exempel 3.

*"Den som VILL målet" –
inte "Den som
MÖJLIGEN skulle
kunna vilja målet"*

En lucka hos Kant?

Här behövs någon typ av utläggning som (be)visar att förnuftigt viljande med nödvändighet inbegriper:

Vid insikten om att M är ett mål jag *skulle kunna ha* (även om jag inte har det nu) väljer jag att se till att jag har de medel som krävs för att förverkliga M, då jag *inte vill gå miste om chansen att förverkliga M*

PLIKT

fullkomlig

ofullkomlig

*mot sig
själv*

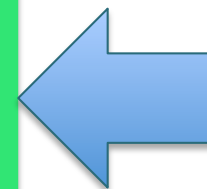
**Inte begå
själv mord**

**Odla sina
talanger**

mot andra

**Inte avlägga
falska löften**

4

Ofullkomlig plikt mot andra personer

Exempel 4

- En person som själv har det bra ser andra människor ”kämpa med stora svårigheter”, men har inte lust att hjälpa dem.

MAXIM SOM TESTAS

- Jag låter bli att bidra till andras välbefinnande när jag inte har lust att göra det.

Skulle maximen kunna bli en allmän naturlag?

Det går i och för sig att tänka sig maximen som allmän naturlag. **Men en förnuftig varelse kan omöjligen vilja att maximen skall vara allmän naturlag – en "viljans motsägelse".**

"en vilja som beslutade sig för detta skulle strida mot sig själv eftersom ju mången skulle kunna varsna den rävsax där han behöver andras kärlek och deltagande och där han genom en sådan naturlag framsprungen ur hans vilja skulle **beröva sig allt hopp om det bistånd han önskar**"

Vad skulle jag själv önska mig om jag befann mig i en nödsituation?

Jag skulle vilja ha hjälp.

Alltså vill jag inte instifta en allmän naturlag som skulle innebära att jag inte fick den hjälp jag vill ha
Alltså är det min plikt att hjälpa andra

PLIKT

fullkomlig

ofullkomlig

*mot sig
själv*

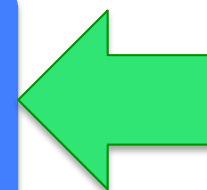
Inte begå
själv mord

Odla sina
talanger

mot andra

Inte avlägga
falska löften

Hjälpa andra

Brott mot ofullkomliga plikter

Handlingar som bryter mot ofullkomliga plikter grundar sig på maximer som är oförenliga med vad en förnuftig varelse med nödvändighet vill.

Mål/medel-konsekvent viljande (även inbegripande möjliga mål)
Inlevelse i vad man förnuftsmässigt skulle vilja om man intog olika positioner i möjliga situationer

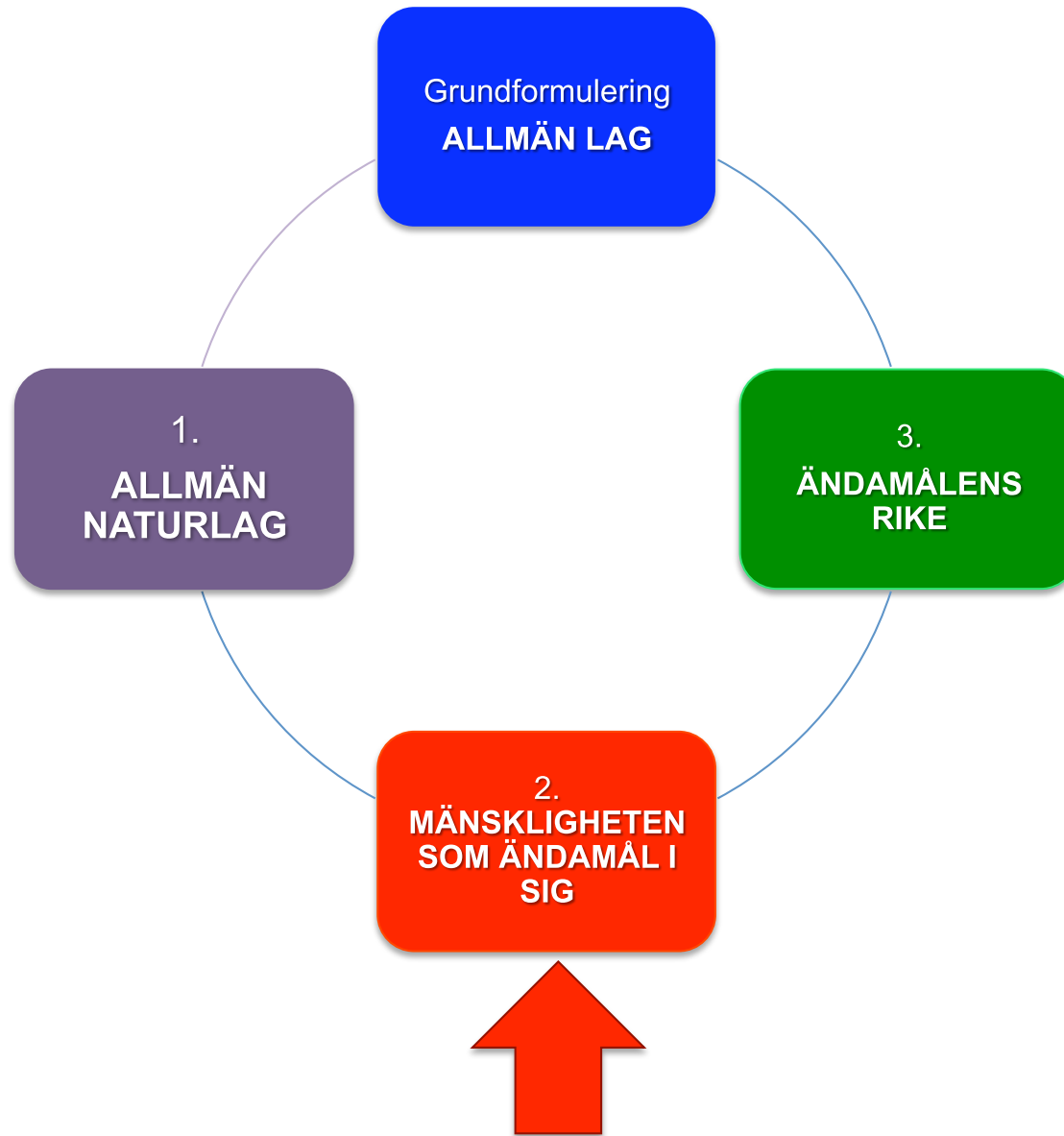
Förtjänstfullhet

En nödvändig komponent i förnuftigt viljande:

att vilja (universaliseringen av) sin egen förtjänstfullhet - att vilja (kunna) vara till gagn/nytta vad gäller uppfyllandet av (möjliga eller verkliga) syften/mål hos sig själv och andra

Det kategoriska imperativet

Övergång till någonting mer ”substantiellt” än blotta formen

- Ändamål kan vara antingen subjektiva eller objektiva.
- Ett **subjektivt ändamål** är något som en individ eftersträvar pga drivfjädrar i form av behov, böjelser och begär.
- Ett **objektivt ändamål** är något vars existens i sig själv är ett ändamål och som därför utgör ett ändamål för varje förnuftig varelse.
- Utan objektiva ändamål ”skulle ingenting av *absolut värde* kunna påträffas någonstans”.

Endast föreställningen om ett objektivt ändamål kan ligga till grund för ett *kategoriskt* imperativ (som ju ovillkorligt påbjuder ett handlande oavsett vilka subjektiva ändamål vi har).

**Finns det ett sådant ändamål?
Har vi en sådan föreställning?**

Det objektiva ändamålet

”den förnuftiga naturen existerar som ändamål i sig själv”

”Nu påstår jag att människan, och över huvud taget varje förnuftig varelse, *existerar* som ändamål i sig själv”

- ✧ ”Så föreställer sig människan med nödvändighet sin egen existens”
- ✧ ”så föreställer sig också alla andra förnuftiga varelser sin existens”

”Mänskligheten som ändamål i sig”

*Mänsklighet kontrasterad med djuriskhet
Förnufts natur kontra drifts natur*

Okränkbart & absolut

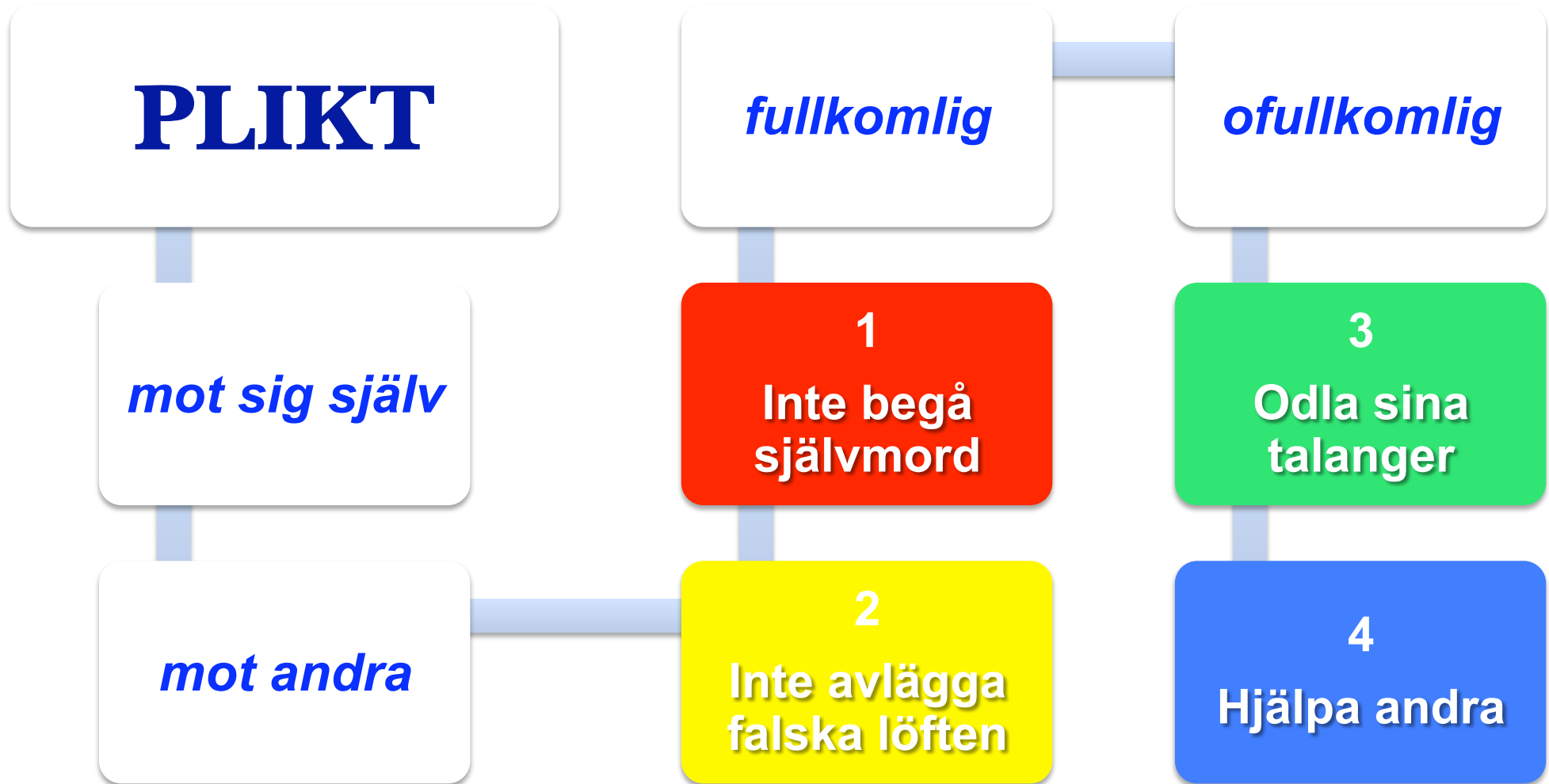
- "Mänsklighet" - den förnuftiga naturen - är något som alltid skall **respekteras och aktas för sin egen skull.**
- Den får aldrig användas enbart som medel.
- Vår "mänsklighet" är det som skänker oss en absolut **värdighet.**
- Det är också genom vår "mänsklighet" som vi är **möjliga bärare** av det enda som kan ha **absolut värde**, nämligen en **god vilja.**

Mänskligheten som ändamål i sig

**Handla aldrig så att du
behandlar mänskligheten i
din egen eller någon
annan person enbart som
medel, utan alltid tillika
som ett ändamål.**

Exemplen pånytt

I LJUSET AV DEN ANDRA UNDERORDNADE FORMULERINGEN AV DET KATEGORISKA IMPERATIVET: **MÄNSKLIGHETEN SOM ÄNDAMÅL I SIG**

Mänskligheten som ändamål i sig

Varför är det en plikt att inte begå självmord?

Att ta livet av sig för att undfly ett obehagligt tillstånd innebär att använda sin egen "mänsklighet" enbart som ett medel.

- ***"Människan är ingen sak, alltså inte något som kan användas bara som ett medel, utan måste i alla sina handlingar alltid betraktas som ett ändamål i sig. Således kan jag på intet sätt disponera över människan i min person, stympa, fördärva eller döda henne"***

Exakt hur strider självmord mot respekt för mänskligheten som ändamål i sig?

Kants tanke tycks vara att man vid ett självmord använder sin förnuftiga valförmåga (= sin "mänsklighet") enbart som ett medel för att nå ett mål (frihet från obehag) utan att samtidigt upprätthålla denna valförmåga. Den går under med självmördaren.

Mänskligheten som ändamål i sig

Varför är det en plikt att inte avlägga falska löften?

När man avlägger ett falskt löfte använder man en annan person enbart som ett medel för sina egna syften (t.ex. klara sig ur en knipa).

”Ty den som jag med hjälp av ett sådant löfte vill använda för mina syften kan omöjligen gilla mitt tillvägagångssätt mot honom och därmed själv innehålla denna handlings ändamål”

På vad sätt respekteras inte den andres mänsklighet vid ett falskt löfte?

Förmågan att göra val

① Personen används utan att få en chans att samtycka till behandlingen

Personens rättigheter och intressen kränks (rätten till självbestämmande, egendomsrelaterade intressen)

② Personen skulle omöjligen kunna samtycka till behandlingen

Personen skulle omöjligen kunna göra den lögnaktiga löftesgivarens mål till sitt eget mål

Brott mot fullkomliga plikter

Sådana handlingar är *oförenliga med respekt för* mänskligheten som ändamål i sig.

Respekt för personer
i negativ betydelse

inte
skada

Mänskligheten som ändamål i sig

Varför är det en plikt att odla sina talanger?

- Att försumma odlingen av sina talanger är förenligt med respekt för mänskligheten som ändamål i sig, men det **befrämjar inte** detta ändamål. Våra talanger är anlag till större fullkomlighet.

En förnuftig varelse vill med nödvändighet främja det som existerar som ett ändamål i sig (objektivt ändamål).

Mänskligheten som ändamål i sig

Varför är det en plikt att hjälpa andra?

Att låta bli att hjälpa andra är förenligt med respekt för mänskligheten som ändamål i sig, men det **befrämjar inte** detta ändamål.

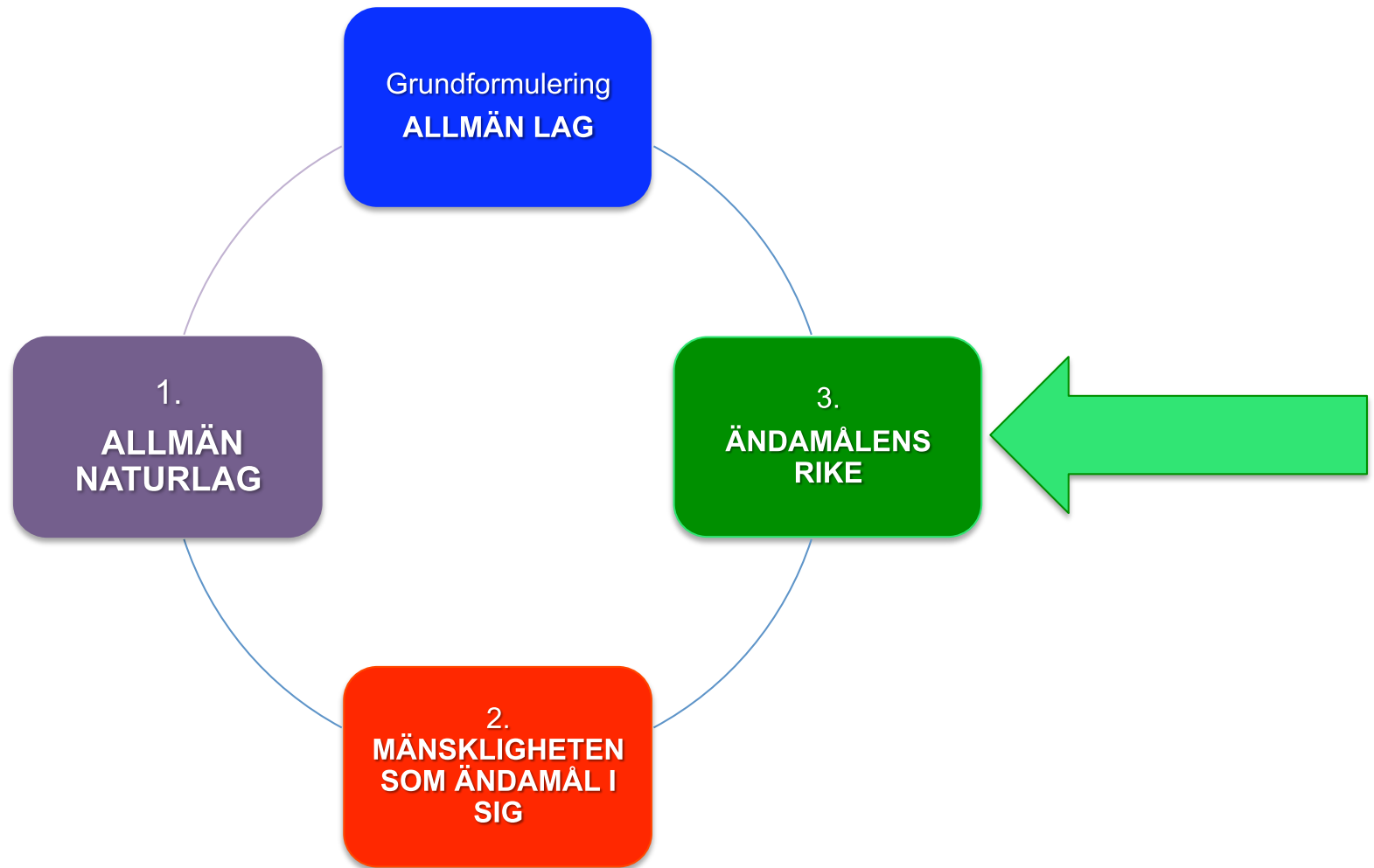
”Nu skulle mänskligheten visserligen kunna bestå även om ingen bidrog till den andres lycksalighet, men det vore bara en negativ och inte en positiv överensstämmelse med mänskligheten som ändamål i sig själv om var och en inte också skulle trakta efter att befrämja andras syften”

Brott mot ofullkomliga plikter

Sådana handlingar *befrämjar inte* mänskligheten som ändamål i sig, vilket en förnuftig varelse med nödvändighet vill.

Det kategoriska imperativet

**En förnuftig varelses
vilja är allmänt lag-
stiftande.**

**Moralen kräver
samordning mellan
olika förnuftiga
varelser vilja – en
gemensam lag-
stiftning.**

Ändamålets rike

Handla som om du vore en allmänt lagstiftande medlem i ett ändamålets rike.

Ändamålets rike – vad är det?

Ett rike är ”den systematiska förbindelsen mellan olika förnuftiga varelser medelst gemensamma lagar”

En helhet av ändamål -

1. De förnuftiga varelserna som ändamål i sig själva (dvs objektiva ändamål)
2. De personliga mål (dvs subjektiva ändamål) som de förnuftiga varelserna kan uppställa för egen del och som är inbördes förenliga

Vad gäller i ändamålets rike?

- **Medlem** = förnuftig varelse som deltar i den allmänna lagstiftningen och är underkastad lagarna
- Varje medlem har ett absolut inre värde (en **värdighet**) och är därför oersättlig.
- Allt annat har ett pris och kan ersättas med någon ekvivalent (marknadspris, affektionspris).

Det finns också ett **överhuvud**, som är lagstiftande, men som inte är underkastad lagen - en "fullkomlig förnuftsvarelse", vars maximer genom sin natur redan överensstämmer med objektiva principer.

Tanken på ändamålenens rike är ett **moraliskt ideal**, som skall inspirera oss. Ändamålenens rike är **i princip möjligt**.

För att det skall förverkligas krävs

(1) att alla förnuftiga varelser är moraliska

(2) att naturen/omständigheterna "samarbetar"

Varför använda olika formuleringar av det kategoriska imperativet?

- ”De anförda tre sätten att ange sedlighetens princip är (...) i grund och botten endast lika många formler för samma lag”
- Kant tänker sig inte att formuleringarna har samma mening, men att resultatet när man tillämpar dem blir detsamma.

$$\int_{-\infty}^{\infty} e^{i\pi x^2} dx = \sqrt{\frac{1}{i}} \lim_{n \rightarrow \infty} \sum_{n=1}^{\infty} a_n x^n = \sum_{n=1}^{\infty} a_n$$

$$\frac{d}{dx} \left(\frac{\varphi(s) \sqrt{1-\varphi(t)^4} + \varphi(t) \sqrt{1-\varphi(s)^4}}{1+\varphi(s)^2 \varphi(t)^2} \right) = 0$$

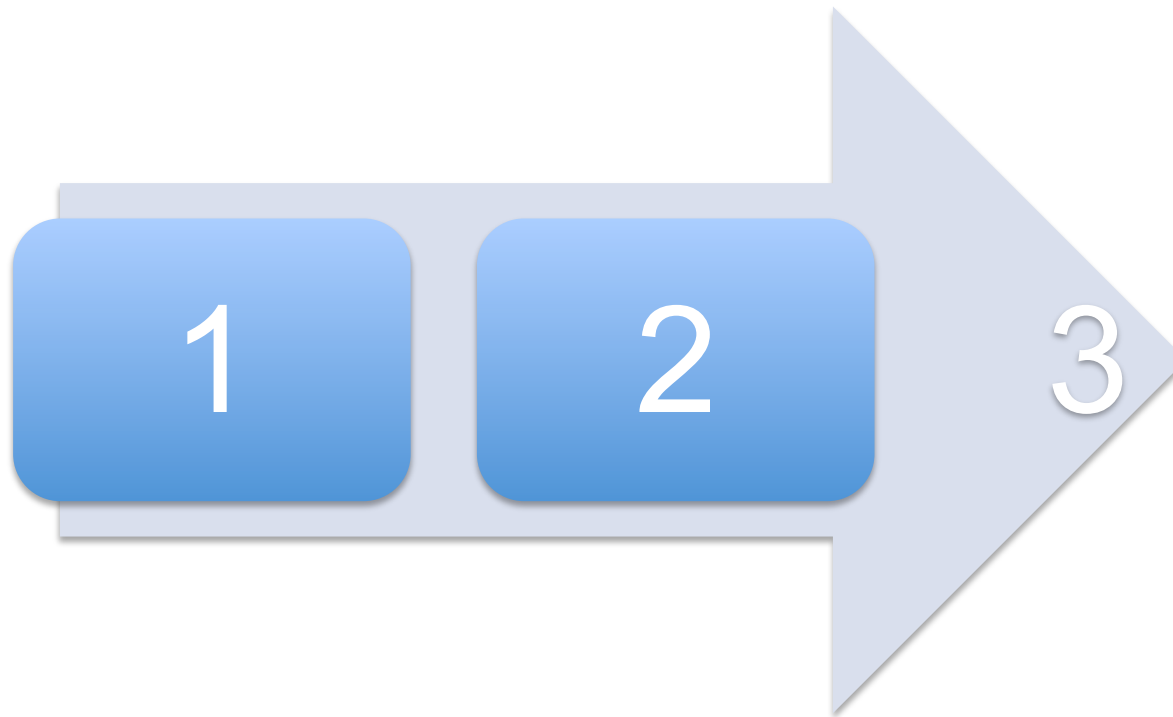
$$\int_0^1 \frac{1}{\sqrt{1-z^4}} dz = \frac{\Gamma(1/4)^2}{2\sqrt{\pi}}$$

$$u_t - u_{xt} + 3uu_x - 2u_x u_{xx} - uu_{xx} = 0$$

Formler

- Skillnaden mellan grundformuleringen och de tre underordnade formuleringarna, enligt Kant, är **subjektiv**, inte objektiv.
- De underordnade formuleringarna för en abstrakt förnuftsidé ”närmare känslan” genom att på olika sätt **åskådliggöra** och **konkretisera** denna idé.

Hur förhåller sig de tre underordnade formuleringarna till varandra?

(1) ALLMÄN NATURLAG + (2) MÄNSKLIGHETEN SOM ÄNDAMÅL I SIG =
(3) ÄNDAMÅLENS RIKE.

De tre underordnade formuleringarna framhäver olika egenskaper som våra maximer måste ha för att vara moraliskt tillåtna:

- ① **FORM** - *allmän/universell*
- ② **MATERIA** - *mänskligheten som ett ändamål i sig*
- ③ **FULLSTÄNDIG ÖVERENS-STÄMMELSE** - *alla maximer skall stå i samklang med varandra*

Autonomi = självlagstiftning

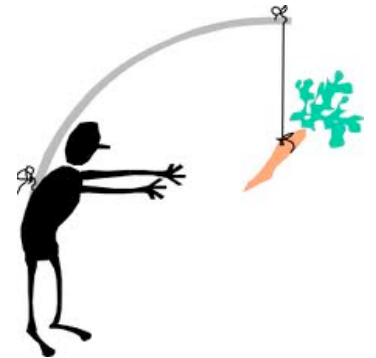
- Det kategoriska imperativet är ytterst – på den högsta nivån – en **princip om viljans autonomi**.
- **Handla så att din vilja kan betrakta sig som självlagstiftande.**

auto = själv nomos = lag

Varför vara moralisk?

- Enbart för att **manifestera en vilja som är god i sig** – en autonom vilja, som kan omfatta sina maximer som allmänna lagar i en och samma akt av viljande.
- Motivet för att handla pliktenligt får ***inte*** vara: **Jag skall göra detta därför att jag önskar uppnå något annat.** Då blir viljan ***heteronom*** – styrd någon annanstans ifrån, av sitt objekt.

Resonemangets läge i slutet av avdelning 2

- Kant har nått fram till moralens grundläggande princip genom **analys**.
- Denna **förnuftsidé** om moral **har** vi.
- Men tänk om den bara är ett hjärnspöke, en chimärisk idé **utan nödvändig koppling till oss...**

Autonomiprincipen

- Vi **skall** handla på ett sådant sätt att viljan kan betrakta sig som självlagstiftande.
- Kant föresätter sig att bevisa att denna föreställning är nödvändig:

En förnuftig varelse med vilja kan inte annat än att betrakta sig som självlagstiftande!